

Upadek gospodarczy miasta w XVII wieku

Bitwa pod Żarnowem zakończyła się nie tylko rozbiem wojsk koronnych, lecz również **zagładą miasta**. Żeby zniechęcić pozostałych przy życiu nielicznych mieszkańców do odbudowy zniszczonych domów, Szwedzi przed odejściem kazali rozebrać wszystkie murowane **kominy i paleniska**, słusznie przypuszczając, że bez pieców nie ma chleba, a bez chleba - życia. Mimo to życie powróciło na zgłiszczach miasta, choć Żarnów nigdy w pełni nie podźwignął się po szwedzkim pogromie. Przez wiele lat po bitwie wspomiano w pieśniach ten straszliwy dla mieszkańców czas:

*Pod Żarnowem bitwa była, Luteranów przyszła siła.
Szlachta leda jak się biła, we błocie konie topiła.
Króla w żalu pogrążyła, sama do dom podążyła.
Płaczże ty, ojczyzno miła, bo coś miała, toś straciła
Wolność, króla i wojsk siła. Twa szczęśliwość się skłóciła.
Aby nowa zaś nastąpiła, chwycić za oręż Polskę całą!*

W 21 lat po bitwie, zarejestrowano tu zaledwie **120 mieszkańców**, mimo iż przed najazdem szwedzkim żyło ich około **tysiąca**. Podobny los podzieliły wszystkie miejscowości Opoczyńskiego. „Potop” zapoczątkował **upadek gospodarczy regionu**. Częste pożary, epidemie i zarazy, nie pozwoliły na podźwignięcie się miasta i okolicznych miejscowości. Stwierdzenie, iż kataklyzm **wojny ze Szwedami** można porównać z barbarzyństwem hitlerowców w okresie II wojny światowej, na pewno nie jest przesadzone i brutalnie odzwierciedla ówczesną prawdę. Po bitwie zmarłych żołnierzy nie miał nawet kto pochować. Wymowną ilustracją tych faktów, może być fragment anonimowego **utworu literackiego**, wydanego w II połowie XVII wieku:

Od lewej:
Jan Kazimierz
Karol Gustaw

*Ciała po polu leżą, a żadnego
Grabarza nie masz, co by psa głodnego
Odegnął od nich, albo schował w grobie
O nocnej dobie...*

Próby odbudowy miasta w XVIII wieku

W 1669 roku król Michał Korybut Wiśniowiecki, na wniosek mieszkańców Żarnowa „**przez wzgląd na spustoszone i przez klęski czasowe w gruzy obrócone miasto, przyczynia jarmarki: na Oczyszczenie P. M. i św. Mikołaj**”. Jednocześnie zatwierdza ustanowioną przez mieszczan w 1664 roku **propinację** - wyłączne prawo do produkcji i sprzedaży trunków, w obrębie granic miasta. Nadane przywileje miały na celu próby poprawy trudnej sytuacji ekonomicznej nielicznych mieszkańców Żarnowa, jednak powodowały spory z właścicielami miasta - **kantorami sandomierskimi**, chcącymi również ciągnąć zyski z propinacji. W owych trudnych dla żarnowian czasach, reaktywowano w mieście **szkołę parafialną** (istniejąca od XV wieku), w której nauczał brat Szymon z Zakonu Paulinów, a także **szpital** utrzymywany z datków okolicznych obywateli ziemskich. Jednak kolejni królowie polscy próbowali podźwignąć Żarnów z gospodarczej zapaści i marazmu, zapewne z uwagi na jego historyczne znaczenie. Król Polski **August III** nadał miastu **przywileje targowe** i uporządkował organizację handlu w Żarnowie. Wyszczególniono w nich m.in. „**siedm jarmarków: w pierwszą niedzielę po 3-ch Królach, na św. Kazimierz, na Kwietną niedzielę, na św. Wojciech, w szóstym tygodniu po Wielkanocy, w czwartym tygodniu po Zielonych świątkach, w siedemnastym tygodniu po Zielonych świątkach**”. W 1767 roku, ostatni król Polski - **Stanisław August Poniatowski**, potwierdził przywileje i prawa nadane miastu, przez wszystkich swoich poprzedników. XVIII-wieczny Żarnów prezentował się bardzo ubogo, mimo iż np. w 1728 roku kantor sandomierski Stanisław Miaskowski, wznosił w mieście **ratusz**. W ratuszu tym zapewne w 1740 roku rezydowali - jak wskazują źródła historyczne - **burmistrz** miasta Matyasz Czapanik i **wójt** Michał Bogucki.

Wśród innych „**panów mieszczańców**” duże znaczenie w mieście posiadali Wojciech Pantosz, Antoni Szwedkowiec i Marcin Piekelnik - kowal. Od 1772 roku, gdy ostatnim kasztelanem żarnowskim był **Szymon Szydłowski**, zarysowały się ciekawsze perspektywy dla poprawy sytuacji gospodarczej miasta, mimo iż - na skutek wielkiego pożaru - miasto po raz kolejny uległo zniszczeniu. Natychmiast przystąpiono jednak do jego odbudowy, o czym świadczy **regestr poborowy z 1789 roku**, który notuje 46 (!) nowo postawionych budynków wraz z **ratuszem**. W 1786 roku w Żarnowie, powrócono do praktykowanych dawniej **wyborów** do magistratu miejskiego. Wybrano wówczas **landwójta, burmistrza, ławników i radnych**. Jednocześnie potwierdzono przynależność miasta do „**kantory sandomierskiej**”. W czasie Powstania Kościuszkowskiego, Opoczyńskie znów było areną wielu bitew. We wrześniu 1794 roku, na terenie powiatu stacjonowali generałowie **Henryk Dąbrowski i Romuald Giedroyc**. Na wieść o przybyciu wojsk polskich, pruski generał **Heinrich von Kleist**, stacjonujący ze swoim korpusem w Wielkiej Woli (koło Paradyża), wycofał się za Pilicę. Jednak wraz z generałem rosyjskim **Aleksandrem Suworowem**, zażądał natychmiastowego złożenia broni i kapitulacji, które generałowie polscy odrzucili i postanowili wyprowadzić z zagrożonego terenu zdziesiątkowaną polską armię. Niestety, ten manewr się nie udał, bowiem przemarsz z Drzewicy, poprzez Opoczno, Końskie, Żarnów i okoliczne miejscowości, zakończył się w **Radoszycach**, gdzie ostatecznie Polacy - otoczeni przez rosyjskie korpusy **Ferstena i Denisowa** - skapitulowali **18 listopada 1794 roku**. W wyniku wielu potyczek żołnierzy polskich z połączonymi siłami prusko - rosyjskimi, m.in. znana wieś **Miedzna Murwana** została prawie doszczętnie zniszczona.

Kasztelanowie żarnowscy w XVII i XVIII wieku

Jan Branicki z Ruszczy herbu **Gryf** był kasztelanem żarnowskim w latach 1600-1603, a po nim **Jan Zbigniew Ossoliński** herbu **Topór** (1603-1605), który później został wojewodą podlaskim i sandomierskim. W latach 1605-1611 kasztelanem był **Feliks** vel **Szczęśny Słupecki z Konar** herbu **Rawicz**, późniejszy kasztelan lubelski. W okresie 1612-1619 kasztelanem żarnowskim był **Mikołaj Spyttek Ligeża z Bobrku** herbu **Półkozic**, stronnik Zygmunta III Wazy, który później został kasztelanem sandomierskim. Dworzanin i rotmistrz królewski **Jan Gradus Tarnowski** herbu **Leliwa** był kasztelanem w latach 1619-1625, a **Krzysztof Sułkowski** herbu **Strzemię** w okresie 1625-1642. Za zasługi król mianował go potem wojewodą rawskim. Jego następcą w Żarnowie był **Grzegorz Dunin z Ujazdu** herbu **Łabędź** (1642-1646). **Wojciech** vel **Olbracht Starołęski** herbu **Topór**, późniejszy starosta piotrkowski, był kasztelanem w okresie 1650-1661, w czasach tragicznego dla miasta „potopu” szwedzkiego. **Andrzej Radoński** vel **Raduński** herbu **Abdank**, kasztelan żarnowski w latach 1665-1676, był uczestnikiem wojny z Turcją, zasłużył się dla Rzeczypospolitej i w okresie 1671-1673 ofiarne walczył na czele chorągwi kozackiej. Jego następcą w zubożałym Żarnowie został **Jan Tęgoborski** herbu **Szreniawa z krzyżem** (1676-1679).

Kolejny kasztelan **Marcin Chomętowski** vel **Chomentowski** herbu **Lis** (1680-1694), późniejszy wojewoda braclawski i mazowiecki, również dowodził chorągwią rycerską. Wstąpił się udziałem w wielu kampaniach, a jego chorągiew wchodziła w skład pułku Jakuba Ludwika Sobieskiego. **Mikołaj Ścibor Marchocki** herbu **Ostoja** był kasztelanem żarnowskim w okresie 1694-1712. Na tym stanowisku zastąpił go syn **Aleksander Ścibor Marchocki** herbu **Ostoja** (1712-1715). Kasztelanem o najdłuższym stażu w Żarnowie był **Jakub Stępkowski** herbu **Suchekomnaty**. Pełnił swą funkcję aż 41 lat - od 1722 do 1763 roku. Zastąpił go **Franciszek Ksawery Kochanowski** herbu **Korwin** (1764-1772), marszałek województwa sandomierskiego w konfederacji barskiej, przeciwnik króla i zwolennik Czarotoryskich. Ostatnim kasztelanem żarnowskim był **Szymon (Symeon) Kazimierz Szydłowski** herbu **Lubicz** (1772-1793), były szambelan królewski. Był aktywnym senatorem, gorącym zwolennikiem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, jednym z sygnatariuszy podpisujących **Konstytucję 3 Maja**. Był wybitnym, znanym i szanowanym politykiem końca XVIII wieku w Polsce, odznaczonym m.in. **Orderem Orła Białego**. Po ustąpieniu Szydłowskiego ze stanowiska, nikt nie otrzymał kolejnej nominacji, bo Polska utraciła swoją niepodległość...